

"היהודים התיישבו מול סלמה, לא רחוק מהפרדסים שלנו"

רנין ג'ריס מראיינת את זהרה עבד אלקאדר אבו חאשיה, פליטה מהכפר סלמה, תושבת עמאן, ואת בנה, טלעת אבו חאשיה מערבית: טל מנור

▶ זולטן קלוגר, עולים חדשים מתיישבים בסלמה, כפר ערבי נטוש ליד תל-אביב, יוני 1949 מתוך אוסף התצלומים של הארכיון הציוני המרכזי, הכיתוב במקור

ולקחו אותם. אחרים התחילו לנסות להיכנס לבית שלנו. היה לנו בבית קרש או לקחנו אותו אני ואחי הקטן, היהודים דוחפים את הדלת ואני ואחי עבד אלג'ואד אללה ירחמו דוחפים את הדלת כדי שלא ייכנסו פנימה אבל הם תקפו אותו והרביצו לו. הם מרביצים והוא אומר פסוקי קוראן כדי שלא יגלו את הנשק שבבית. הלוחם שמגן על מולדתו, תאמיני לי שלא קורה לו כלום. אמא שלי יצאה לחלון לצעוק כדי שאנשים ישמעו כי הבית שלנו היה רחוק מהמרכז של הכפר. היא צעקה היהודים! היהודים! והיהודים אמרו לה, במין מבטא עילג, "שתוק ח'ביבי" והשליכו רימוני עשן כדי שלא תראה. הם הלכו לדוד שלי מוסא אבו חאשיה והכו אותו ביד ושברו לו את האצבע ונכנסו לדודי השני כשהוא וילדיו ישבו בבית רועדים מפחד. כשעת'מאן אבו

את אחי ובן דודי שנהפך יותר מאוחר לבעלי, עת'מאן אבו חאשיה אבן מוסא. באותו הזמן הם למדו בבית ספר בביר זית והגיעו לחופשה. דוד שלי בא ואמר שהתחילה המלחמה עם היהודים. החלטנו להגן על האדמות שלנו. דוד שלי חילק לעת'מאן, לאחי ולכמה נערים נשק והתחיל לאמן אותם. היהודים באו כלילה, באותו הזמן לא היו שעונים וידענו את השעה לפי המואזין. אבא שלי היה שיח' והיה קורא לאנשים לתפילה. היה לנו פרדס ומגדל מים בקצה של סלמה. היהודים באו והתקיפו אותנו כלילה, לפני תפילת הבוקר, כשישנו. היתה לנו גינה והצעירים ישנו בה. את בעלי, אבו טלעת, אימן אביו עת'מאן אבו חאשיה להשתמש בנשק והוא ישן כשהנשק לידו. הוא היה כזה ממזר, כמו טלעת, פרחח. היהודים באו, שמו על הפנים שלהם שקים ושמו אותם במכונית

רנין ג'ריס: ספרי לי בבקשה איך קוראים לך ומתי נולדת.
זהרה אבו חאשיה: שמי זהרה אבו חאשיה, נולדתי בפלסטין.
רנין ג'ריס: באיזה שנה?
זהרה אבו חאשיה: באיזה שנה נולדתי, מאמי? הקושאנים שלנו נשארו בסלמה ולא לקחנו איתנו שום דבר. אני אבל נולדתי בפלסטין. טלעת אבו חאשיה: נולדת ב-1932.
רנין ג'ריס: ספרי לי איזה כפרים היו מסביב לסלמה.
זהרה אבו חאשיה: ליד סלמה היו אלעבאסיה, אלח'יריה – ח'יריה היתה לידנו בדיוק, ואחריה באו יאזור, בית דג'ן, יאפא. הרי היית שם וראית.
רנין ג'ריס: והיהודים?
זהרה אבו חאשיה: היהודים התיישבו מול סלמה, לא רחוק מהפרדסים שלנו. ישר כשהתחילו הבעיות עם היהודים הם חטפו

חשאייה ראה אותם הוא זרק את הנשק ליד עץ הלימון. כשהוא זרק את הנשק באו עליו היהודים, חטפו אותו ואת אחי, והלכו. אנחנו חשבנו שהם מתו ופתחנו את הבית להתאבל.

טלעת אבו חאשייה: באמת היה נשק?

זהרה אבו חאשייה: היה אצלנו נשק. הוא היה מול העיניים של היהודים והם לא ראו אותו.

טלעת אבו חאשייה: איפה החבאתם את הנשק?

זהרה אבו חאשייה: היו לנו שני סוסים וקברנו את הנשק מתחת לאיפה שהם היו עומדים. היה נשק שהחבאנו ליד היונים וחלק ליד התרנגולות. אבא שלי אמר את פסוק "אלכרסי" מהקוראן כדי שלא ימצאו את הנשק. תאמיני לי היהודים האירו על הנשק ולא ראו אותו. אללה עיוור אותם. הם אמרו לדוד שלי מוסא שאם אנחנו נמצא כדור אחד אצלכם נהרוג אתכם. תארי לעצמך שהיה לנו את שני הסוסים שגידלנו משהיו קטנים, וכל פעם שבאו היהודים והאירו עליהם כדי לחפש נשק הסוסים היו בועטים בהם.

רנין ג'ריס: מתי התחלתם להרגיש בסכנה בסלמה?

זהרה אבו חאשייה: כשחטפו את אח שלי ובן דוד שלי. כלאו אותם כל אחד בחדר. אמרו לעת'מאן שיגיד איפה הנשק. הוא הכחיש והרביצו לו בעין עם הרובה. אחרי זה הלכו לאח שלי ואמרו לו דוד שלך מת ואתה תודה שלא תמות גם אתה. הוא אמר להם, אני לא יותר טוב מבן דוד שלי, אני לא יודע כלום. הביאו להם חלב שהם סירבו לשתות כי הם חשבו שהוא מורעל. אז דוד שלי איים על האנגלים שאם הילדים לא יחזרו אנחנו נשרוף את היישובים של היהודים. היהודים החזירו את הבחורים וזרקו אותם קשורים ליד הבאר. רועה בדווי ראה אותם ושחרר

אותם. אנחנו חשבנו שהם מתים. בזמן התפילה, איך שהתחיל אבא שלי לקרוא את ה"אללה אכבר, אללה אכבר" כשרסמיה, שכנה שלנו, נשאה כד מים על הראש כדי להביא מים מהבאר, היא ראתה את עת'מאן ועבד באים. היא התחילה לעשות קולות של שמחה. אבא ראה אותם והמשיך לקרוא ולבכות, אללה אכבר, אללה אכבר. כשהם חזרו השמחה היתה גדולה. אז התחילה המלחמה.

רנין ג'ריס: אחרי שהבחורים חזרו היהודים נכנסו עוד פעם לסלמה?

זהרה אבו חאשייה: היהודים התחילו לבוא אלינו ולחפש נשק בפרדס שלנו.

רנין ג'ריס: רק אצלכם חיפשו?

זהרה אבו חאשייה: הרי דודי מוסא אבו חאשייה היה לוחם, הוא זה שחימש את תושבי סלמה. אנחנו נלחמנו נגד שכונת התקווה וניצחנו. היהודים פחדו. הם ברחו והשאירו שני ילדים. הערבים לקחו אותם אבל אנחנו לא היינו שוחטים כמו שהם שחטו את ילדינו והפחידו אותנו. לקחו אותם ונתנו אותם לסהר האדום. המלחמה התחילה. תושבי סלמה נלחמו שישה חודשים, לילות וימים לא ישנו. המשפחה של סבא שלי גרה במרכז סלמה וכשהיהודים תקפו הייתי לוקחת אליהם את אחי הקטן סלאח. אני זוכרת שלקחת את סלאח כשהיה חושך בחוץ וסלאח תפס את הצוואר שלי והיהודים ירו עלינו. הגענו לבית של סבא שלי לבנים מרוב פחד. כשהתחילו לתקוף את הנשים ולטבוח בילדים החלטנו לצאת. כשיצאנו, דוד שלי לא חשב שזה ייקח הרבה זמן. כשדודה שלי התחילה לאסוף את החפצים הוא אמר לה,

אם חסין, תשאירי את הכל במקום. השארנו פה תרנגול, שם ברווז, ישנים ליד הבית כשיצאנו. אמא אהבה לגדל עופות ויונים, לא היינו קונים כלום מבחוץ מלבד כבשים

בחג. הילדות שלנו בסלמה היתה מאוד יפה, הרגשנו את החיים והרגשנו שאנחנו חיים בארצנו ואת כל זה לקחו מאתנו היהודים.

רנין ג'ריס: איך החלטתם לצאת? את זוכרת את היום שבו המשפחה שלך החליטה לצאת מסלמה?

זהרה אבו חאשייה: אנחנו יצאנו כשהיהודים התחילו לתקוף בלי הפסקה, ימים ולילות. דוד שלי שלח את הילדים והנשים והזקנים לאלרמלה. בסלמה נשאר רק כמה עשרות אנשים מתוך 8,000 איש. נערים בגיל שלוש־עשרה, ארבע־עשרה נשאו נשק.

רנין ג'ריס: איך הגעתם לאלרמלה?

זהרה אבו חאשייה: בעגלות. פעם החיים היו פשוטים ולא היו מכוניות בסלמה. לאח שלי היתה מכונית ירייה והוא היה נלחם מהגג של הבית. כשהתחמשת נגמרה הוא ירד כדי להביא תחמושת. היהודים רדפו אחריו כדי לתפוס אותו. הם רצו אחריו מפרדס לפרדס וכשהם התייאשו הם זרקו רימון ופגעו ברגל שלו והרסיס נשאר לו ברגל עד היום שעזבנו. אותו האח שנפצע יצא אתנו לאלרמלה, ואחרי כמה חודשים סלמה הלכה.

רנין ג'ריס: ספרי לי קצת על סלמה שלפני המלחמה. ספרי לי למשל על בית הספר שלמדת בו.

זהרה אבו חאשייה: אני זוכרת שהימים ההם היו יפים. הבית שלנו היה רחוק מבית הספר, הפרדסים שלנו היו בקצה של סלמה. בסלמה היה בית ספר אחד, אבל הכיתות לא היו מעורבות. אני למדתי עד כיתה ב' ואז התחילה המלחמה ועזבנו. רוב המשפחות הוציאו את הבנות מבית הספר.

רנין ג'ריס: למה?

זהרה אבו חאשייה: כי הן פחדו על הבנות מהיהודים. אני זוכרת פעם שהשכן שלנו שם יהודי תימני לשמור על הפרדס שלו. באותו היום שיחקנו בפרדס אני ובת דודי

ספיה והדא. השכן שלנו החליט באותו היום לבדוק את הרובה שהוא קנה כי היו מוכרים לנו רובים מקולקלים והוא אמר לתימני לך לבנות של אבו חאשייה ותגיד להן שאני רוצה לנסות את הרובה ושלא יפחדו. בא התימני הזה אלינו ולא הבנו אותו. פחדנו וספיה התחילה לצרוח ולרוץ עם הכבשים שהיו אתנו. ברחנו לבית של בן דוד שלי ואמרנו לו היהודים תוקפים! היהודים תוקפים! אחר כך הלכנו לדודה שלי שהבית שלה היה במקום גבוה. בא בדווי אחד והתחיל לצעוק ולהגיד איפה היהודים ילדה? איפה? אבל בסוף הבנו שהשכן שלנו, רשאד, ניסה את הרובה.

רנין ג'ריס: ספרי לי על העבודות של הנשים בכפר.

זהרה אבו חאשייה: הנשים היו זורעות וקוצרות כמו הגברים. הנשים היו זורעות וקוצרות ומכינות את התבואה למשלוח ליאפא. הן היו מגדלות עופות וכבשים. חיינו מהאדמה שלנו. אמא שלי היתה עובדת במשתלת פרחים. הייתי הולכת לעזור לה לקטוף את הפרחים. הייתי מאוד חרוזה. למדתי לכבס ולאפות כבד בגיל שבע. אמא היתה אופה לפועלים בפרדס ואני הייתי מביאה להם את הלחם. היא היתה מאוד נקייה ותמיד היא אמרה לי לסבן את הידיים ואז לעבוד. אני זוכרת כמה אהבתי לאכול לחם בשמן זית וסוכר. אפילו לכוס התה היה טעם. היינו מביאים נענע מהאדמה ושמים בתה. כשהיינו מכינים סלט היינו יודעים שזה סלט מהריח של המלפפון. היום למלפפון אין טעם. אני זוכרת את הממולאים שאמי היתה מכינה לפני הרבה זמן. הכל היה מתוק, היינו אוכלים מהאדמה שלנו. הח'ביזה למשל מאוד מועילה נגד לחץ ולנשים יולדות ולזיהומים.

רנין ג'ריס: הייתם מרפאים את מי שחלה עם ירקות ועשבים?

זהרה אבו חאשייה: כן. מהירקות שבבית ומהעשבים כמו למשל קמומיל ומרווה. האנשים לא היו הולכים לרופא או לבתי חולים.

רנין ג'ריס: ומי שהיתה צריכה ללדת?

זהרה אבו חאשייה: היו מיילדות. אשתו של דוד שלי למדה ונעשתה מיילדת.

רנין ג'ריס: תושבי סלמה עבדו אצל היהודים? הלכתם לתל־אביב למשל?

זהרה אבו חאשייה: אנחנו לא. אנחנו כמשפחת אבו חאשייה לא, ואני לא יודעת אם מסלמה היו אנשים שעבדו אצל יהודים. אנחנו היינו בית שמרני, הבנות לא יצאו הרבה.

רנין ג'ריס: מה חשבתן על הבנות היהודיות? חלקן הרי באו מתרבות שונה ומאירופה והיו

להן מנהגים שונים ומסורות אחרות?

זהרה אבו חאשייה: אצלם יש תרבות שונה. היהודים באו מכל העולם. היו יהודים מקופחים. אני זוכרת שבן דוד שלי הלך לראות את הבית שלו אחרי שיצאנו מסלמה.

גרו בו יהודים מתימן והוא אמר להם, זה הבית שלי. הם קיבלו את פניו, הכניסו אותו, אירחו אותו, אמרו לו, אנחנו, חביבי, מקופחים כמוכם. כשבאנו לכאן אמרו לנו שפלסטין זהב וכמו שאתם קורבנות גם אנחנו קורבנות. היהודים יש ביניהם אנשים שרוצים שלום ויש אנשים שרוצים מלחמה.

רנין ג'ריס: את זוכרת את הימים האחרונים לפני שיצאתם מסלמה?

זהרה אבו חאשייה: הנשים בכו מרוב עצב. דודה שלי מרטה את השיער ובכתה. יצאנו בלי מים, בלי כלום. ישנו באוהל בקור בבית נבאללא. הבערנו עצים כדי לחמם את התה. היינו יוצאים בבוקר למלא מים. לא היה לא גו ולא כלום. הלכנו בלילה לאסוף עצים על הראשים שלנו כדי לבשל ולכבס. אחרי שעזבנו אכלנו תמרים ולחם שאמא שלי אפתה, עד שהאו"ם התחיל

לחלק לנו קופסאות סרדינים ובשר. עשו מאתנו צחוק. אחר כך הגענו לאזור בלאטה. בלאטה יועדה להיות מחנה פליטים. גרנו בכרמים שלצד הכפר. המעיין של בלאטה

היה במרכז הכפר והנשים בבוקר היו הולכות למלא מים מהמעיין אחרי תפילת הבוקר. היינו מראשוני הפליטים שהגיעו למחנה. האנשים המשכילים מסלמה סירבו לשתף פעולה עם סוכנות הסיוע של האו"ם כי אם הם היו נרשמים במחנה אז המשמעות של זה היתה שאנחנו אישרנו את העזיבה ולא נחזור. היו הרבה אנשים שעברו לתוך המחנה רק לאחר שנים כי הם דחו את הרעיון. דודי, אללה ירחמו, חלה במהלך הגרוש מהכפר ומרוב עצב הוא חטף שבץ והפסיק לדבר. הביאו לו רופא הביתה. טיפלו בו אבל הוא לא חזר לדבר כמו קודם. אבי היה מביא לנו ירקות משכם וכשהביא פירות דודי נשבע שהוא לא יאכל פירות אלא מפלסטין ובכה בגלל שהוא היה לוחם והקולוניאליזם לקח את ארצו.

רנין ג'ריס: איפה רוב משפחתך היום?

זהרה אבו חאשייה: בשכם ובמחנה הפליטים בבלאטה.